

INTERPRETACIJA I EDUKACIJA U FUNKCIJI TURIZMA – PRIMJERI DOBRE PRAKSE U NACIONALNOME PARKU KRKA

Sažetak

Zaštićena područja prirode zbog estetske i rekreativne dimenzije privlače sve veći broj posjetitelja svih uzrasta. Simbioza turizma i zaštićenih područja je neosporna. Međutim, potrebno je planski usmjeriti prihvrat posjetitelja da se ne bi narušila neka od osnovnih načela održivoga turizma. Upravo pažljivo osmišljene aktivnosti, kao što su interpretacija i edukacija, mogu umnogome pomoći u podizanju svijesti posjetitelja o važnosti zaštićenih područja i ekološkome opismenjavanju budućih naraštaja. Javna ustanova *Nacionalni park Krka* već dugi niz godina uspješno provodi razne edukativne programe za učenike osnovnih i srednjih škola te za djecu predškolske dobi. Edukativni programi tematski su usmjereni na biološku raznolikost parka i zaštitu prirode općenito, a osmišljeni su da bi se kroz odgojno-obrazovnu dimenziju oblikovalo kritičko mišljenje i razvio element osobne odgovornosti kod pojedinca. Rad kroz kronološki osvrt daje primjere dobre prakse u provođenju interpretativnih obilazaka i razvoju edukativnih programa u Javnoj ustanovi *Nacionalni park Krka*.

Ključne riječi: održivi turizam, interpretacija, edukacija, pedagogija mjesta

Uvod

Zaštićena prirodna područja predstavljaju u svakoj zemlji prostore od iznimne prirodne, kulturne i nacionalne vrijednosti pa ih kroz turistički aspekt predstavljamo kao najviše vrijednosti jedne zemlje. Turizam, kao važna ekonomska i najbrže rastuća grana gospodarstva, može pomoći da se takvi prostori predstave publici različite dobi i interesa, ali je potrebno biti na oprezu da se masovnim posjećivanjem ne bi preopteratile i narušile temeljne osobitosti prostora koji je iz ciljanoga razloga i stavljen pod zaštitu.

Definiranjem određenih područja kao zaštićenih prostora stvoreni su uvjeti da se nešto što nam je priroda darovala sačuva za buduće naraštaje te da u ekonomskome smislu pomogne jednoj državi ostvariti prihode. Da bi se prirodne

osobitosti što bolje prenijele od zaštićenoga fenomena do publike, utemeljen je pojam *interpretacija* što predstavlja važan komunikacijski alat između prirode i čovjeka, a također ga se može promatrati kroz širi pojam, a to je *ekološko obrazovanje*. Sistematskim pristupom i promatranjem odnosa turizma i zaštićenoga prostora kroz prizmu stajališta raznih autora, rad nastoji odgovoriti na pitanje može li, naizgled oprečna, sintagma *turizam u zaštićenome prostoru* opstati te može li turizam pomoći zaštićenim područjima u boljoj vidljivosti, očuvanju nacionalnoga identiteta i ekološkoj pismenosti. Na koncu, kroz primjere dobre prakse navodi se Nacionalni park *Krka* koji od svoga osnutka nastoji očuvati temeljne prirodne osobitosti područja kroz Plan upravljanja te koristeći se alatima interpretacije i edukacije.

Turizam i zaštićena područja

U suvremenome dobu turizam svoj razvoj temelji na privlačnim svojstvima turističkih resursa pa je jako važno, prilikom privlačenja posjetitelja, voditi računa o očuvanju kvalitete toga prostora. U posljednjim desetljećima vidljiv je sve veći broj posjetitelja u prirodna područja te je posebno važno poduzimati mjere zaštite prilikom turističke valorizacije takvih mjesta (Bilen, 2011). Prirodna područja, koja svojim posebnostima privlače posjetitelje, čine osnovne pretpostavke turističke ponude. Posebno su posjetiteljima privlačna područja koja su prepoznatljiva po svojim prirodnim ljepotama i zanimljivostima (Alfieri, 2010). Kako navodi Martinić, zaštićena područja najznačajniji su predstavnici prirodnih vrijednosti te mjesta koja osiguravaju ravnotežu između ciljeva očuvanja biološke raznolikosti i prirode. Međunarodna organizacija za zaštitu područja (IUCN) definira zaštićeno područje kao kopneno i/ili morsko područje namijenjeno zaštititi i održavanju ravnoteže biološke raznolikosti te područje prirodnih i srodnih kulturnih bogatstava kojima se upravlja kroz zakonodavna tijela. Prema kategorizaciji ciljeva upravljanja zaštićenim područjima prema IUCN-u turizam se nalazi odmah poslije funkcije zaštite, odnosno suvremeni koncept upravljanja takvim područjem zahtijeva i razvijanje turističkih mogućnosti koje podržavaju ekonomski razvoj te uključivanje lokalne zajednice, ali uz očuvanje temeljnih vrijednosti toga područja. Iz tih razloga zaštićeno područje treba biti pod neprekidnom skrbi te se mora održavati prirodna ravnoteža (2010). Međutim, važno je i omogućiti pojedincu da posjeti takva područja iz kulturno-obrazovnih, znanstvenih ili turističkih razloga (Vidaković, 1997). Turizam u zaštićenome području ima svojih pozitivnih, ali i negativnih utjecaja, odnosno ponekad je teško pronaći ravnotežu između pozitivnoga utjecaja, kao što je jedinstveno iskustvo posjetitelja, naspram zadiranja u prirodno stanište u kojemu dolazi do sukoba između čovjeka i divljine (Leung i dr., 2018). Kada se govori o održivome razvoju, zaštićena područja u tome smislu, osim očuvanja bioloških i drugih vrijednosti, imaju za cilj unapređenje ekonomije ruralnih prostora, a posebno lokalnih zajednica. Na taj način omogućava se korištenje zaštićenih područja u svrhu rekreacije i turizma (Martinić, 2010). Činjenica je da turizam predstavlja svojevrstan izazov zaštititi prirode, ali, kako navodi Al-

fier, zaštita prirode također treba imati prostora za razvoj turizma. Iako svako širenje turizma potencijalno predstavlja opasnost za prirodne i ekološke fenomene, bilo bi pretenciozno zahtijevati prekid daljnjega razvoja turizma da bi se zaštitila priroda (2010).

Upravljanje zaštićenim područjem

Zbog iznimne važnosti i brojnih funkcija u zaštićenim područjima veliki se naglasak stavlja na upravljački proces jer je njegova složena uloga postići ključne ciljeve, a to su očuvanje prirode i društveni razvoj u zaštićenome području. Upravljanje zaštićenim područjem često predstavlja izazov jer uspješno upravljanje utječe na brojne čimbenike koji se ne odnose samo na prirodnu i kulturnu baštinu već i na upravljanje posjetiteljima i uključivanja lokalne zajednice (Martinić i Marguš, 2017). U sustavu modernoga upravljanja zaštićenim područjem funkcija turizma u prvi plan stavlja takav način upravljanja koji će pri ostvarivanju turističke ponude i djelatnosti u najmanjoj mjeri narušiti zakonitosti ekološke zaštite (Martinić, 2010).

Jedna od najvažnijih zadaća u upravljanju zaštićenim područjem jest moderiranje razvoja turističkih aktivnosti, posjećivanja i ponude samoga prostora te osiguranje svih pretpostavki i uvjeta posjećivanja. Razlozi su za posjet zaštićenom prostoru raznovrsni. Motivaciju najčešće čini želja posjetitelja da borave u prirodnome području, podalje od prostora opterećenoga gustom izgradnjom te intenzivnim društveno-gospodarskim aktivnostima. Iz toga razloga kvalitetno upravljanje zaštićenim prostorom dovodi do prednosti takve vrste boravka u odnosu na posjet nezaštićenim područjima (Martinić, 2010). Kada se govori o turističkoj funkciji zaštićenih područja, njezina se vizija vezuje za načelo „povezivanje ljudi s prirodom“, ali, da bi se postigli ciljevi kao što je autentičnost prostora i ukupna kvaliteta doživljaja boravka u zaštićenome prostoru, važno je staviti naglasak na organizirani sustav posjećivanja (Martinić i Marguš, 2017).

Na koncu, bez prikladnoga upravljanja, planiranja i održavanja zaštićenoga područja lako može doći do prekomjernoga broja posjetitelja s pratećim negativnim pojavama (nagomilavanje otpada, buka i dr.) koje mogu rezultirati uništavanjem prirodnoga staništa pa se tako popularna mjesta za posjećivanje mogu pretvoriti u opterećene prostore u kojima je narušeno stanje okoliša i iskustvo posjetitelja (Leung i dr., 2018).

Ekološka edukacija i interpretacija u zaštićenim područjima

Važno je da se turizam u zaštićenim područjima promatra i kroz odgojno-obrazovni aspekt koji posjetitelju pruža mogućnost da usvoji ili proširi znanja o prirodnim ekološkim sustavima, a osim toga potiče se, posebno kod domaćih posjetitelja, očuvanje tradicionalnih umjetnosti i zanata te održavanje ekonomije lokalne zajednice. U posjećivanje zaštićenih područja nastoji se uklopiti i ekološka edukacija posjetitelja kad god je to moguće jer iz te mogućnosti posjetitelj doživljava prostor tako da ga razumije i poštuje (Martinić, 2010).

Krajnji je cilj odgojno-obrazovnih aktivnosti da u posjetitelju pobude osjećaj i poštovanje prema prirodi te da bolje shvate razloge postojanja zaštićenih područja. Društvena je težnja da mladi naraštaji razumiju prirodu i svrhu zaštićenih područja te da se u skladu s tim znanjem primjereno ponašaju i prenose znanje drugima. Takvo je što moguće ostvariti odgojem još od najranije dobi da bi se stekla svijest o potrebi zaštite prirode jer se bogatstvo naroda ogleda u tome kako se pojedinac odnosi prema prirodnim i kulturnim dobrima (Vidaković, 1997). Ekološka edukacija širom svijeta među najvažnijim je i najpopularnijim funkcijama zaštićenih područja. Mnogi se aspekti njihova uređenja i upravljanja podređuju provedbi raznovrsnih programa i ekološke edukacije. Programi ekološke edukacije u zaštićenim se područjima provode kao sredstvo za: promociju svjesnosti, znanja i poštovanja prema divljaj flori i fauni; buđenje i razvoj individualne i kolektivne odgovornosti za očuvanje prirodnoga naslijeđa te za poticanje rasprave o okolišnim temama (Martinić, 2010).

Prvi koraci edukacije u zaštićenim područjima započeli su u Nacionalnome parku *Yosemite* još 1916. godine. Nakon što je uspostavljena prva Nacionalna parkovna služba, organizirane su edukativne aktivnosti koje su kasnije rezultirale terenskim nastavama, otvaranjem muzeja i pokretanjem znanstvenih projekata diljem Sjedinjenih Američkih Država. Koncept edukacije temeljio se na nekoliko značajki, a to su: 1. razumijevanje svakoga lokaliteta koristeći terenski posjet, izložbe, predavanje i publikacije; 2. poticanje posjetitelja za razgledanje prirodnih fenomena u neposrednoj stvarnosti; 3. poticanje stručnjaka za interpretaciju zaštićenih područja; 4. razvijanje istraživačkih programa koji bi se kasnije koristili u edukativne svrhe. Smatralo se da edukativni programi trebaju biti kreirani za prosječnoga posjetitelja, a sveučilišta bi mogla organizirati terenske nastave jer ne postoji bolje proučavanje od onoga koje se odvija u izravnome kontaktu s prirodom (Harold i Wallace, 1932). Kako navodi Husanović-Pejnović, veliku ulogu u promicanju ekoloških poruka i povećanju svijesti o važnosti zaštite prirode imaju edukatori od kojih se očekuje da s djecom ostvaruju dvosmjernu komunikaciju, da potiču na promišljanje i zaključivanje te da koriste poučno-pješačke staze u svrhu povezivanja ostvarenih znanja u naravi. Takvo je učenje najbolje jer je ostvareno neposredno iskustvo i doticaj s temom učenja (2011).

Promatra li se zaštićeno područje kroz pedagošku prizmu, onda ono postaje idealan kontekst za poučavanje i mjesto u kojemu se poučava. Razni su autori naglašavali važnost mjesta u ekološkome obrazovanju kao idealnoga konteksta za učenje pa se i zaštićeno područje može naći pod pojmom *pedagogija mjesta* ili *poučavanje zasnovano na mjestu* (engl. *place-based education*). Sam termin *place-based education* u literaturi se javlja još početkom 90-ih godina 20. stoljeća, a nastao je kao rezultat suradnje udruge Orion i Middlebury College Vermont, s Odsjeka o zaštiti okoliša, najstarijega takve vrste u SAD-u. Začetnikom termina smatra se David Sobel, iako preteče takvih razmišljanja sežu još u doba velikana u povijesti odgoja i obrazovanja kao što su Komenski i Pestalozzi te u vrijeme recentnijih pedagoga kao što je utemeljitelj konstruktivističkoga pri-

stupa poučavanja John Dewey (Elfer, 2011). Sobel sugerira da u poučavanju obrazovanja o okolišu upravo korištenje bliskih mjesta i ekosustava pruža sudionicima idealan kontekst (Miles, 2008) i polazišnu točku za učenje predmeta iz društvenih i prirodoslovnih znanosti što postavlja temelje za provođenje izvanučioničke nastave s primarnim fokusom na učenje o prirodnome svijetu (Langran i DeWitt, 2020). Da bi zadovoljili potrebe izvanučioničke nastave, obrazovni programi za mlade posjetitelje zaštićenih područja moraju biti osmišljeni s ciljem razvijanja znatiželje i ljubavi prema prirodi, osjećaja pojedinca za bioraznolikost te razumijevanja potrebe i načina zaštite. Osim tematski osmišljenih prezentacijskih centara, važnu ulogu u edukaciji ima upravo edukacija u prirodi gdje se u izvornoj stvarnosti promatraju prirodni fenomeni. Posjetitelje treba privući putem medija kao što su tematske izložbe, filmovi, radionice te organiziranjem učionica u prirodi (Pavoković i dr., 2008).

Kako navodi Martinić (2010), od sredine 80-ih godina 20. stoljeća iznimno moćnim sredstvom ekološke edukacije smatra se interpretacija koju je potrebno pažljivo planirati i pripremati da bi osobitosti zaštićenoga područja bile dobro obrađene i kasnije, putem raznih tehnika, predstavljene publici. Interpretaciju je kao pojam utemeljio i usavršio Freeman Tilden, koji je u suradnji s nacionalnom parkovnom službom u Americi napisao djelo *Interpreting our heritage*. Tilden (1967: 17) interpretatora vidi kao katalizatora za iskustvo posjetitelja. On definira interpretaciju kao „edukativnu aktivnost koja nastoji otkriti značenje i vezu kroz korištenje originalnih predmeta, iskustvom iz prve ruke ili ilustracijom, radije nego samo pukim iznošenjem činjenica.“ U svome temeljnom djelu on navodi šest načela koja podrazumijevaju da: svaka interpretacija koja na određeni način ne povezuje prikazano s nečim što je dio iskustva posjetitelja uzaludna je radnja; informacija kao takva nije interpretacija, već je interpretacija otkrivanje zasnovano na informacijama; interpretacija je jedna vrsta umijeća koja uključuje i brojna druga umijeća; glavni cilj interpretacije nije informacija, već provokacija; ona nastoji ukazati na cjelovitost; interpretacija namijenjena djeci mora imati posebno razrađeni pristup i program (Tilden, 1967).

Interpretacija i edukacija u zaštićenim područjima trebaju biti više od informiranja, odnosno potrebno je težiti razumijevanju i poštovanju prostora. Postoje tri glavna cilja interpretacije, a to su: promicanje upravljačkih ciljeva, promicanje razumijevanja zaštite i razumijevanje postojanja zaštićenih prostora. Da bi se interpretacija koristila kao upravljački alat, ona treba utjecati na ponašanje posjetitelja tako da ih motivira s pomoću ljudskih potreba i emocija. Pravilnom interpretacijom, bilo neizravnim tehnikama (znakovi, informacijske ploče, brošure, posjetiteljski centri) bilo izravnim putem (vođene aktivnosti), može se utjecati na ponašanje posjetitelja u odnosu na prostor u kojemu se nalaze, a na taj način okoliš i kulturno nasljeđe postaju bolje zaštićeni (Eagles i dr., 2002). Interpretacijskim aktivnostima boravak posjetitelja u zaštićenome području postaje sadržajni i ugodniji. Danas je interpretacija dio obveznih standarda funkcioniranja zaštićenih područja, a svaki moderno organizirani park ima ustrojenu interpretacijsku službu kao važan dio parkovnih stručnih službi. Pro-

matra li se interpretacija kroz prizmu upravljanja zaštićenim područjem, ona predstavlja posebnu vrstu komunikacije koja posjetitelju omogućuje da „otkrije“ prirodnu i kulturnu baštinu prostora kroz osobni doživljaj. Krajnji je cilj interpretacije posjetitelju, kroz izravni doživljaj, prenijeti poruku prostora kao trajno sjećanje na posjet. Vođene aktivnosti igraju važnu ulogu pri interpretaciji nekoga prostora, a riječ je o oblicima koji spajaju tumačenje i kretanje kroz zaštićeno područje. Takve aktivnosti u posjetitelju pobuđuju veći osjećaj poštovanja za to zaštićeno područje. Dobro osmišljene vođene aktivnosti ključne su za jedinstveni doživljaj prirode (Martinić, 2010). Jedna je od metoda interpretacije i metoda oživljene povijesti (engl. *living history*). Tumačeći strane autore, Šegavić Čulig daje nekoliko objašnjenja. Riječ je o metodi koja nastoji zainteresirati publiku koristeći povijesne činjenice i događaje. Uporabom povijesnih predmeta i u stvarnome okruženju nastoji se prenijeti priča o predmetima i ljudima koji su ih koristili. Vrijednost takve metode interpretacije leži u činjenici da se publika tako povezuje s predcima i posjetitelju se omogućuje interakcija s trodimenzionalnim okruženjem (2005).

Edukacija i interpretacija ključni su ciljevi većine zaštićenih područja jer takva mjesta imaju iznimnu vrijednost gdje posjetitelji mogu naučiti nešto o prirodi i kulturi te steći pozitivna stajališta o važnosti zaštite. U tome slučaju interpretacija i edukacija postaju važan alat kojim se utječe na stavove i ponašanje posjetitelja (Leung i dr., 2018). Dobra interpretacija nekoga prostora krajnji je cilj baštinskoga turizma jer se kroz interpretaciju ljudi bolje povezuju s prostorom koji im se tumači. Takvi su programi ključ uspjeha u nastojanju da se posjetitelj vrati na lokalitet, a također donose veću vrijednost iskustvu baštine (Veverka, 2011).

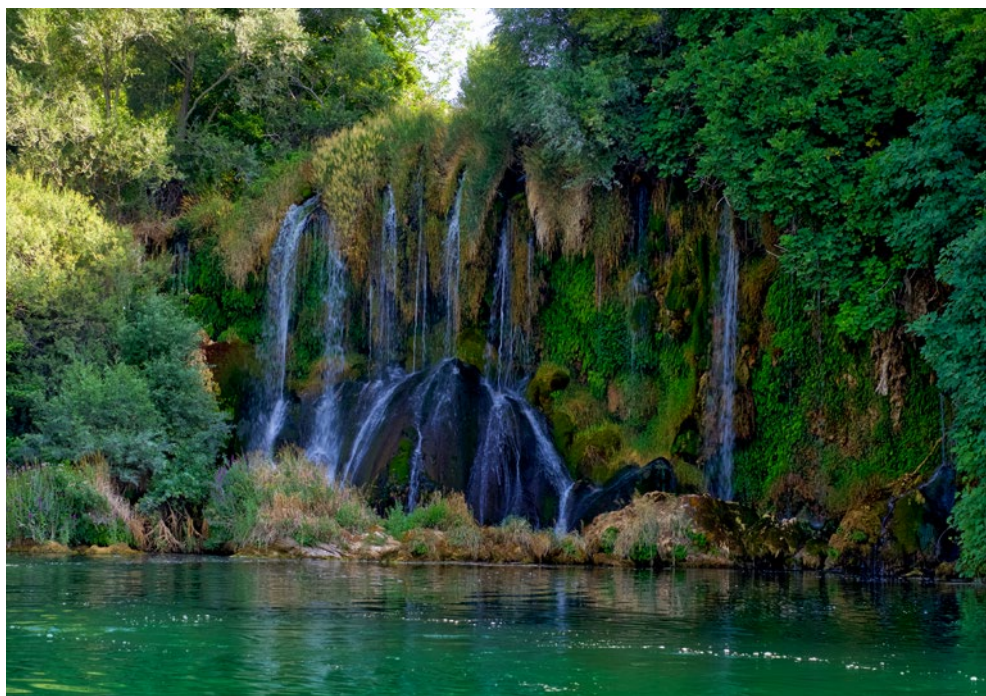
Primjeri dobre prakse u Nacionalnome parku Krka

Nacionalni park *Krka* nalazi se u makroprostoru krša Dalmacije i Dinarida te se proteže uz tok rijeke Krke pedesetak kilometara od Knina do Skradina. Temeljni fenomen i razlog zaštite je sedra, odnosno iz vode istaloženi vapnenac koji gradi sedam slapova od izvora do ušća. Specifičan položaj odlikuje se brojnim prirodnim staništima s iznimnom biološkom raznolikošću i velikim brojem endemičnih, rijetkih i ugroženih svojti. Osim toga, područje je bogato nalazima tisućljetne naseljenosti i brojnim kulturno-povijesnim spomenicima. Prisutnost čovjeka vidljiva je u špiljama Oziđana pećina i Jazinka. Biseri sakralne baštine nalaze se na otočiću Visovcu gdje se nalazi franjevački samostan i crkva Gospe Visovačke te manastir Krka u Carigradskoj dragi. Na prostoru Roškoga slapa i Skradinskoga buka nalaze se i danas brojne vodenece, stupe i valjavice iznimne vrijednosti, spomenici ruralnoga graditeljstva i gospodarske prošlosti (Marguš i dr., 2023).

S obzirom na to da se nacionalni parkovi kao zaštićena područja smatraju veoma atraktivnim turističkim odredištima, čineći tako karakterističan turistički proizvod, važno je određenim ograničenjima u upravljanju povezati različite sadržaje i aktivnosti koji se odvijaju u specifičnim uvjetima. Današnji koncept

Slika 1. Skradinski buk – most s posjetiteljima
Izvor: arhiva Javne ustanove Nacionalni park Krka

Slika 2. Roški slap
Izvor: arhiva Javne ustanove Nacionalni park Krka

Slika 3. Etnoselo – tkalja

Izvor: arhiva Javne ustanove Nacionalni park Krka

Slika 4. Kovač potkova

Izvor: arhiva Javne ustanove Nacionalni park Krka

upravljanja nacionalnim parkovima zahtijeva takav način upravljanja koji se istovremeno brine o očuvanju vrijednosti zaštićenoga prostora, ali i podržava daljnji gospodarski razvoj uz uključivanje lokalne zajednice. Koristeći se takvim načinom upravljanja, iznimno je važno razvijati primjerene oblike turističkih aktivnosti sa što manjim negativnim utjecajem na zaštićena područja ostavljajući posjetitelje zadovoljnim, a povećati ekonomsku korist (Bulat, 2012).

U Nacionalnome parku *Krka* jedna je od najvažnijih zadaća očuvanje prirodnih i kulturnih vrijednosti, a da bi se to ostvarilo, bilo je nužno razviti model koji uključuje veliki raspon raznih aktivnosti kao što su vrednovanje, istraživanje, provođenje mjera zaštite, monitoring, promociju i interpretaciju. Da bi se smanjio štetan utjecaj turizma, izrađena je studija prihvatnih kapaciteta za posjećivanje što je dovelo do definiranja dnevnoga limita posjetitelja. Praćenjem broja posjetitelja može se ublažiti narušavanje bioraznolikosti, a posebno je to važno na lokalitetima s pojačanim priljevom posjetitelja (Martinić i Marguš, 2017).

Plan upravljanja koji je sastavljen na temelju vizije prirodne baštine, analize stanja raznih bioloških, socioekonomskih i turističkih vrijednosti te analize istraživanja o dojmu posjetitelja, stavlja naglasak na aktivnu zaštitu i očuvanje izvornosti područja uz mogućnost sudjelovanja lokalne zajednice. Zakon o zaštiti prirode također nalaže potrebu redefiniranja i revizije plana upravljanja pet godina od njegova donošenja jer je upravljanje nacionalnim parkom proces koji je podložan promjenama tijekom vremena zbog stvaranja novih uvjeta (Marguš, 2017). Iako upravljanje predstavlja velik izazov zbog specifičnosti područja, takvim se načinom vođenja ustanove štite prirodni resursi i osigurava se kvalitetna usluga posjetiteljima (Martinić i Marguš, 2017).

Vođena mišlju da postoji potreba da se javnost informira i osvijesti o prirodnim i kulturnim vrijednostima, Javna ustanova *Nacionalni park Krka* pokrenula je 2008. godine pilot-projekt ekološko-edukativnih radionica za niže razrede osnovne škole. Program je, kako navodi Banić, osmišljen s ciljem da se javnost upozori na ugroženost biološke raznolikosti i ubrzani nestanak svojiti, a prvenstveno da se mlade potakne na odgovornost prema prirodi i bliskomu okruženju (2010), dok je 2010. godine osmišljena ekološka priča *Mali čuvari prirode* koja je vizualno i interaktivno prepričana u nekoliko šibenskih vrtića (Čaleta, 2010). Svi edukativni programi koje Javna ustanova *Nacionalni park Krka* provodi za niže razrede osnovne škole sadržajno su prilagođeni i usmjereni prema nastavi prirode i društva, a također se uklapaju u kurikulum međupredmetne teme *Održivi razvoj* koji za svrhu ima pravilno usmjeravanje odgoja i obrazovanja prema održivoj budućnosti današnjih i budućih generacija. Učenike se potiče na proširivanje znanja, samostalno istraživanje, a posebno se njeguje izražavanje vlastitih stavova i kritičkoga promišljanja prema stanju okoliša te razvijanje empatije prema zaštićenim područjima i prirodnim bogatstvima zavičaja. S ciljem vraćanja djece u prirodu kroz izravni doživljaj lokaliteta u Nacionalnom parku *Krka* i upoznavanje bogate prirodne i kulturno-povijesne baštine, u suradnji sa Šumarskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu osmišljen je program temeljen na principima šumske pedagogije. Kako navodi Martinić, najučinko-

vitiji oblici edukacije upravo su oni koji učenje spajaju s kretanjem. Takve aktivnosti jačaju poštovanje i brigu prema okolišu jer upoznavanjem prirodnoga okruženja djeca uče cijeniti prirodu u svim oblicima (2019). Od 2008. do 2019. godine osmišljen je i razvijen niz edukativnih programa za odgojno-obrazovne ustanove te je s ciljem verifikacije Ministarstvu znanosti i obrazovanja te Agenciji za odgoj i obrazovanje upućeno šest edukativnih programa koje su osmislili djelatnici Javne ustanove *Nacionalni park Krka*. Ministarstvo je u srpnju 2019. godine uputilo svoje pozitivno mišljenje o edukativnim programima koji zadovoljavaju stručne uvjete za provedbu te su prepoznati kao vrijedan doprinos u ostvarivanju postignuća učenika (Čaleta, 2019). Odsjek za promidžbeno-promotivnu djelatnost, edukaciju, interpretaciju i stručno usavršavanje izvodi edukativne programe za predškolsku dob i niže razrede osnovne škole u ustanovama predškolskoga i primarnoga obrazovanja te u ispostavama Nacionalnoga parka *Krka*, a za vrijeme trajanja pandemije prouzrokovane koronavirusom edukativni programi provodili su se *online*.

U svrhu interpretacije i korištenja metodom oživljene povijesti za posjete su otvorene nekadašnje vodenice na Skradinskome buku i Roškome slapu, a toj je bogatoj etnografskoj zbirci Ministarstvo kulture Republike Hrvatske dodijelilo status kulturnoga dobra 2019. godine. Vodenice i stupe svjedoče o suživotu čovjeka i rijeke Krke, a danas je moguće posjetiti i razgledati gotovo dvije stotine predmeta, kataloški podijeljenih u nekoliko tematskih kategorija. Posebnu vrijednost imaju zaposlenici – prezentatori Javne ustanove koji u sklopu Odsjeka promidžbeno-promotivne djelatnosti, edukacije, interpretacije i stručnoga usavršavanja posjetiteljima prezentiraju zanate tkanja, kovanja i rada u vodenicama (Čatlak, 2019).

Vodeće značajke organiziranoga sustava posjećivanja pažljivo su pripremljeni načini obilaska i osmišljeno trajanje i tijek posjeta zaštićenomu području (Martinić i Marguš, 2017). Kako navodi Talić, temelj ugleda zaštićenih područja prirode su prirodne osobitosti, kao i materijalna i duhovna kultura vezana za to područje, veliku ulogu u kreiranju jedinstvenoga doživljaja igraju ljudi, zaposlenici i partneri. Potpuni doživljaj prostora može biti ostvaren ako se posjetitelju ponude nadahnuti i pamtljivi trenutci koji će navesti posjetitelja da se ponovno vrati (2017). Obnovljene mlinice u funkciji muzeja na otvorenome na lokalitetima Skradinski buk i Roški slap predstavljaju svojevrsan spoj povijesti, arhitekture i kulture. Prema Vrtiprah upravo su ta tri elementa glavni motivi posjeta turističke destinacije, a upravo su kulturni resursi vrijednosti koje određenu destinaciju čine prepoznatljivom i poželjnom za dolazak. Nadalje, imidž destinacije treba imati posebnu temu, odnosno potrebno je odabrati određenu temu koja će posjetitelju prenijeti poseban doživljaj prostora (2006). Da bi se na samome sjeveru Nacionalnoga parka *Krka* popularizirao lokalitet Burnum, a riječ je o rimskome vojnom logoru koji je sagrađen na prijelazu iz stare u novu eru na veoma važnomu položaju prijelaza preko rijeke Krke, od 2011. godine održava se manifestacija *Burnumske ide*. Takvim projektom nastoji se taj jedinstveni arheološki sadržaj uključiti u turističku ponudu Nacionalnoga

Slika 5. Rimski vojni logor Burnum

Izvor: arhiva Javne ustanove Nacionalni park Krka

Slika 6. Manifestacija Burnumske ide –
uprizorenje formacije rimske legije

Izvor: arhiva Javne ustanove Nacionalni park Krka

Slika 7. Manifestacija Burnumske ide –
uprizorenje antičkih običaja

Izvor: arhiva Javne ustanove Nacionalni park Krka

Slika 8. Ekokampus Krka u Puljanima – unutrašnjost Prirodoslovne zbirke

Izvor: arhiva Javne ustanove Nacionalni park Krka

Slika 9. Ekokampus Krka u Puljanima – unutrašnjost Laboratorija prirode

Izvor: arhiva Javne ustanove Nacionalni park Krka

parka *Krka* te istovremeno potaknuti posjećivanje uzvodnih lokaliteta i doprinijeti razvoju ruralnoga turizma (Banić, 2015). Manifestacija obuhvaća uprizorenje rimske vladavine na tim prostorima s obzirom na to da je poznato da je tu boravila XI. i IV. legija. Takav primjer turističke ponude naziva se kreativnim turizmom koji se, prema Rudan, odnosi na turizam gdje su posjetitelji izravno i aktivno uključeni u prostor i mjesto koje posjećuju. Na taj način i u interakciji s lokalnim stanovništvom takav način turističke ponude iznimno utječe na posjetitelja, osnažuje odnos s lokalnom zajednicom te doprinosi dužem boravku, ali i povratku destinaciji (2012).

Kao uspješan primjer dobrog upravljanja zaštićenim područjem važno je istaknuti i projekt *Nepoznata Krka* koji za cilj ima izgradnju infrastrukture i razvoj edukativnih posjetiteljskih proizvoda i usluga da bi se kvalitetnije upravljalo vremenskim i prostornim rasporedom posjetitelja u sjevernome dijelu Nacionalnoga parka *Krka*, a koji bilježi manju posjećenost. Zapravo taj projekt objedinjuje zaštitu prirode, održivi razvoj, infrastrukturna ulaganja, upravljanje posjetiteljima, suradnju s lokalnom zajednicom te edukativne i prezentacijske aktivnosti (Čatlak, 2018).

Zaključak

Prirodno i kulturno bogatstvo jedne zemlje najveće je blago, a upravo su zaštićena područja istaknuti predstavnici jedinstvene baštine. Zaštićeni prostori imaju veliki potencijal za razvoj turističke ponude i najatraktivnija su odredišta za posjećivanje jer se, kao turistički proizvod, koriste različitim sadržajima za svoju promociju. Turizam i zaštita prirode naizgled se nalaze u sukobljenome odnosu. Ipak, prirodne ljepote neke zemlje spadaju u red primarnih turističkih vrijednosti. Proturječje nastaje kad turizam iskorištava prirodne ljepote, ali društvenim akcijama vezanim za zaštitu prirode do takvih posljedica ne mora doći, posebno ako se turistički razvoj pravilno usmjerava. Isto tako, razvijanje ekološke svijesti i uspostava trajnih mjera zaštite okoliša od posebnoga je značenja te su svi sudionici u turizmu pozvani da svojim pozitivnim primjerima i ponašanjem doprinesu očuvanju okoliša. U tome smislu važno je ekološki obrazovati sve slojeve društva, a ekološki bi sadržaji trebali biti prisutni na svim razinama obrazovanja.

O održivome razvoju raspravlja se već godinama, a načelo održivosti inkorporirano je u sve sektore društva koji se izravno ili neizravno dotiču teme okoliša. Javna ustanova *Nacionalni park Krka* već punih deset godina u području edukacije brine se o održivome razvoju okoliša kroz svoje edukativne programe, razne načine interpretacije i pravilno upravljanje. Prilagođavajući se pedagoškim standardima, a u skladu sa statutom, uspješno provodi brojne programe za zaštitu okoliša koji, posebno kod djece ranoga i predškolskoga odgoja te učenika osnovne škole, potiču razvoj ekološke svijesti. Takav vid obrazovanja edukacijom o/u zaštićenim područjima ima dalekosežne pozitivne pomake u poticanju i razvoju ekološke pismenosti te odgoju budućih aktivnih stanovnika našega planeta.

Kako navodi Alfier (2010), suradnja zaštite prirode i turizma najpotrebnija je na odgojnome području gdje turizam, okupljajući pojedince različitoga društvenog sastava, doprinosi povećanju naklonosti prema prirodi i razumijevanju zaštite prirode. Današnja turistička promidžba, u svojim raznim oblicima, puna je čimbenika koji utječu na popularizaciju prirodnih ljepota, a ako još sadrži i upute kako se ponašati prema prirodnim vrednotama, onda dolazi do velikoga pedagoškog utjecaja na pojedinca.

Literatura

- Alfier, D. (2010). *Zaštita prirode u razvijanju turizma*, Zagreb: Nebo.
- Banić, D. (2010). Mladi čuvari prirode – edukativni ekološki program za djecu, *Buk*, 1 (1), 77.
- Banić, D. (2015). Burnumske ide, *Buk*, 12 (3), 60.
- Bilen, M. (2011). *Turizam i okoliš (ekonomsko-geografski pristup izučavanju problematike)*. Zagreb: Mikora.
- Bulat, Ž. (2012). Strateško upravljanje odrednica razvoja turizma nacionalnih parkova, *Buk*, 6 (3), 22–35.
- Čaleta, S. (2010). Mini čuvari prirode, *Buk*, 1 (2), 88.
- Čaleta, S. (2019). Verifikacija edukativnih programa, *Buk*, 10 (20), 70–71.
- Čatlak, Z. (2018). Predstavljen projekt Nepoznata Krka, *Buk*, 9 (18), 56–57.
- Čatlak, Z. (2019). Etnografska zbirka u vodenicama na Skradinskom buku i Roškom slapu proglašena kulturnim dobrom, *Buk*, 10 (20), 62–63.
- Eagles, P., McCool, S., Hayness C. D. (2002). *Sustainable tourism in protected areas: Guidelines for planning and management*. IUCN. Switzerland and Cambridge, UK. URL: <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-008.pdf> (6. prosinca 2023.)
- Elfer, C. J. (2011). *Place-based education: a review of historical precedents in theory and practice*, University of Georgia.
- URL: https://getd.libs.uga.edu/pdfs/elfer_charles_j_201108_phd.pdf (12. rujna 2022.)
- Harold, C. B., Wallace, W. A. (1932). *Research and education in the national parks*, United States, National Park Service: Washington.
- URL: https://books.google.hr/books?id=iRtJyzNV0IcC&printsec=frontcover&hl=hr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (14. rujna 2022.)
- Husanović-Pejnović, D. (2011). *Održivi razvoj i izvanučionička nastava u zavičaju*. Zagreb: Školska knjiga.
- Langran, E., DeWitt, J. (2020). *Navigating place-based learning: Mapping for a better world*, Palgrave Macmillan

- Leung, Y., Spenceley, A., Hevenegaard G. (2018). *Tourism and visitor management in protected areas*. URL: <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-027-En.pdf> (1. prosinca 2023.)
- Marguš, D. (2017). Plan upravljanja Nacionalnog parka „Krka“. U: Marguš, D. (ur.), *Vizija i izazovi upravljanja zaštićenim područjem prirode u Republici Hrvatskoj – Aktivna zaštita i održivo upravljanje u Nacionalnom parku „Krka“*, Zagreb: Kerschoffset, 353–361.
- Marguš, D., Babačić Ajduk, A., Dragutin Burić, T., Bilić, A., Kučan, A., Bilušić, I., Krstić Antić, M., Slavica, R., Plenča Mudrić, M. (2023). *Javna ustanova priroda Šibensko-kninske županije 15 godina zaštite prirodne i kulturne baštine*. Zagreb: Stega tisak d. o. o., 16.
- Martinić, I. (2010). *Upravljanje zaštićenim područjima prirode: planiranje, razvoj i održivost*. Zagreb: Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Martinić, I., Marguš, D. (2017). Razvojni izazovi u upravljanju Nacionalnim parkom „Krka“ – prema vrhu izvrsnosti. U: Marguš, D. (ur.), *Vizija i izazovi upravljanja zaštićenim područjem prirode u Republici Hrvatskoj – Aktivna zaštita i održivo upravljanje u Nacionalnom parku „Krka“*, Zagreb: Kerschoffset, 33–39.
- Martinić, I. (2017). Vizija razvoja sustava zaštićenih područja Republike Hrvatske – Nacionalni park „Krka“ kao predvodnik trendova. U: Marguš, D. (ur.), *Vizija i izazovi upravljanja zaštićenim područjem prirode u Republici Hrvatskoj – Aktivna zaštita i održivo upravljanje u Nacionalnom parku „Krka“*, Zagreb: Kerschoffset, 342–352.
- Martinić, I. (2019). Učenje za život u vrtićkoj šumskoj radionici Nacionalnog parka „Krka“, *Buk*, 10 (20), 56–61.
- Martinić, I. (2021) *Priručnik za edukatore i vodiče u prirodi*, Zagreb: LaserPlus d. o. o.
- Miles Rebecca (2008) The importance of place in environmental education. U: Pearson J. (ur.), *Environmental Education up the Track: Hot Topics for our Community*, 15th Biennial Australian Association for Environmental Education Conference, AAEE National Conference Committee, 28–37. URL: <https://researchoutput.csu.edu.au/ws/portalfiles/portal/9671182/MilesAAEEConf08%26%2320%3BRESUBMITTED.pdf> (20. rujna 2023.)
- Pavoković, G., Randić, M., Šišić, S. (2008) Javne ustanove za upravljanje zaštićenim područjima i cjeloživotno učenje o zaštiti prirode. U: Uzelac V., Vujičić L., Boneta Ž. (ur.), *Cjeloživotno obrazovanje za održivi razvoj*, svezak 3, Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet, 237–243. URL: https://www.ufri.uni-ri.hr/files/izdavacka_djelatnost/cuzor_3.pdf (17. studenog 2023.)
- Rudan, E. (2012). Razvojne perspektive kreativnoga turizma Hrvatske, *Ekonom-ska misao i praksa* 21 (2), 713–730
- Šegavić Čulig, I. (2005). Oživljena povijest (living history) kao metoda interpretacije baštine, *Informatica museologica*, 36 (3-4), 6–13.
- Talić, I. (2017). Zaposlenici kreiraju doživljaje gostima Krke, *Buk* 7 (15), 36–37.

- Tilden, F. (1967). *Interpreting our heritage*. University of North Carolina Press. URL: https://www.google.hr/books/edition/_/dDiPX4sDBekC?hl=hr&gbpv=0 (2. prosinca 2023.)
- Veverka, J. A. (2011). *Interpretive master planning*. Museums. URL: https://www.researchgate.net/profile/JohnVeverka/publication/322988373_Interpretive_Master_Planning_Philosophy_Theory_and_Practice_m_useums_etc/links/60649f2292851c68df487bfc/Interpretive-Master-Planning-Philosophy-Theory-and-Practice-m-useums-etc.pdf (17. prosinca 2023.)
- Vrtiprah, V. (2006). Kulturni resursi kao činitelji turističke ponude u 21. stoljeću, *Ekonomska misao i praksa* 15 (2), 279–296.

INTERPRETATION AND EDUCATION IN SERVICE OF TOURISM – EXAMPLES OF GOOD PRACTICE IN KRKA NATIONAL PARK

Abstract

Protected natural areas are attracting more and more visitors of different ages due to their aesthetic and recreational dimension. The symbiosis of tourism and protected areas is undeniable, but it is very important to manage visitors so as not to violate some of the basic principles of sustainable tourism. Carefully designed activities, such as interpretation and education, can significantly contribute to raising visitors' awareness of the importance of protected areas and provide ecological literacy for future generations. The Public Institute of Krka National Park has been successfully running various educational programmes for primary and secondary school students for many years. The educational programmes focus on biodiversity and nature conservation in general and are designed to promote critical thinking and personal responsibility. This paper presents a chronological review of examples of good practise in the Public Institute of Krka National Park when it comes to conducting visits and developing educational programmes.

Keywords: sustainable tourism, interpretation, education, place-based education

